

ЕСІРТКІГЕ ТӘУЕЛДІЛІКТЕН ЕМДЕУ ЖӘНЕ ОҢАЛТУ САЛАСЫНДА ҮКІМЕТТІК ЕМЕС ҰЙЫМДАРДЫҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСТІГІНІҢ МОДЕЛЬДЕРІ

Н.О. Байгабылов¹ , М. Санатқанұлы^{*2} , С.Б. Тағаева³

^{1,3} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан Республикасы

² Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар,
Қазақстан Республикасы

E-mail: ¹baigabylov_no@enu.kz, ²madi_01_15@mail.ru, ³sauletagaeva76@gmail.com

Аңдатпа. Осы мақалада Қазақстан Республикасындағы есірткіге тәуелділіктен емдеу және оңалту саласында үкіметтік емес ұйымдардың өзара әрекеттестігінің ерекшеліктері қаралады. Зерттеудің өзектілігі – ұйымаралық ынтымақтастықты дамыту есебінен есірткіге тәуелділікпен күрес жөніндегі шаралардың тиімділігін арттыру қажеттілігімен негізделген. Зерттеу мақсаты – үкіметтік емес ұйымдардың өзара әрекеттестігінің тетіктерін анықтау және олардың көрсетілетін көмектің нәтижелілігіне әсерін бағалау.

Зерттеудің әдіснамалық негіздемесі – кейс-стади әдісін қолдана отырып, сапалы әлеуметтік тәсіл болып табылады. Зерттеу шеңберінде есірткіге тәуелділіктен емдеудің медициналық және әлеуметтік-оңалту тәсілдерін іске асыратын екі үкіметтік емес ұйымның қызметіне салыстырмалы талдау жүргізілді. Тиімділікті бағалау – қызмет бағыты, нәтижелердің тұрақтылығы және әлеуметтік интеграция деңгейі өлшемшарттары бойынша жүзеге асырылды.

Зерттеу нәтижесінде медициналық тәсілдің қысқамерзімді әсерді қамтамасыз ететіні анықталды, алайда қайталанудың жоғары тәуекелімен сипатталады, ал әлеуметтік-оңалту тәсілі – анағұрлым тұрақты нәтижеге қол жеткізуге ықпал етеді, алайда ұзақ уақыт пен кешенді қолдауды қажетсінеді. Ұйымдар арасындағы үйлестірудің болмауы – олардың қызметінің жалпы тиімділігін төмендететіні белгілі болды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы – үкіметтік емес ұйымдардың өзара әрекеттестігі нысандарын жүйелеу мен ұйымаралық ынтымақтастық шеңберінде медициналық және әлеуметтік тәсілдерді интеграциялау қажеттілігін негіздеу. Жұмыстың тәжірибелік маңыздылығы – Қазақстанда есірткіге тәуелділікпен күрес бағдарламаларын әзірлеу кезінде берілген ұсынымдарды пайдалану мүмкіндігінен тұрады.

Негізгі ұғымдар: үкіметтік емес ұйымдар, есірткіге тәуелділік, нашақорлық, оңалту, ұйымаралық өзара әрекеттестік, әлеуметтік интеграция, тәуелділікті емдеу, кейс-стади.

Түсті: 15.05.2026; Жөнделді: 09.06.2026; Мақұлданды: 27.06.2026; Онлайн қолжетімді: 30.06.2026

* хат-хабар авторы

Кіріспе

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында есірткіге тәуелділік мәселесі денсаулық сақтау жүйесіне, халықтың әлеуметтік тұрақтылығы мен өмір сүру сапасына әсерін тигізе отырып, жоғары әлеуметтік маңыздылығын сақтап келеді. Осындай жағдайларда есірткіге тәуелділердің алдын алу, емдеу және әлеуметтік оңалту саласындағы мемлекеттік институттардың қызметін толықтыратын үкіметтік емес ұйымдардың (ҰЕҰ) рөлі артуда.

ҰЕҰ қызметіне арналған зерттеулердің елеулі мөлшерінің болуына қарамастан, олардың ұйымаралық өзара әрекеттестік мәселелері жеткілікті зерттелмеген күйінде қалып отыр. Қолданыста бар ғылыми жұмыстарда жекелеген ұйымдарды талдауға немесе нақты бағдарламалардың тиімділігін бағалауға баса көңіл бөлінеді, ал ҰЕҰ арасындағы ынтымақтастықтың емдеу мен оңалту нәтижелеріне әсері фрагментарлы зерттелген.

Осыған байланысты ҰЕҰ-ның өзара әрекеттестігі тетіктері жеткіліксіз әзірленуінен және олардың қазақстандық жағдайларда есірткіге тәуелділікпен күрестің тиімділігіне әсерін бағалаудан тұратын ғылыми кетік қалыптасуда.

Зерттеудің мақсаты – есірткіге тәуелділіктен емдеу саласындағы үкіметтік емес ұйымдардың өзара әрекеттестігінің ерекшеліктері мен тетіктерін анықтау және олардың көрсетілетін көмектің нәтижелілігіне әсерін бағалау.

Мақсатқа жету үшін осындай міндеттер қойылды:

- 1) ҰЕҰ жұмысына теориялық көзқарастарды қарастыру;
- 2) ұйымдардың бір-бірімен қалай әрекеттесетінін зерттеу;
- 3) екі ҰЕҰ қызметін салыстыру;
- 4) олардың ынтымақтастығының тиімділігіне не әсер ететінін анықтау;
- 5) практикалық ұсыныстар беру.

Қазақстанда нашақорлықпен күресетін ҰЕҰ көбінесе екі бағытқа – тәуелділер үшін медициналық көмек пен оңалтуға шоғырланады. Бірнеше ірі ұйымдар, сондай-ақ көптеген шағын топтар мен бастамалар бар. Бірақ олардың арасындағы өзара әрекеттесу әртүрлі – жақсы да, онша емес. Қаржыландыру үшін бәсекелестік, үйлестірудің жеткіліксіздігі, бірдей тапсырмаларды қайталау және ресурстарды тиімсіз жұмсау проблемалары жиі кездеседі. Дегенмен, кейбір ұйымдар нашақорлықпен бірге күресу және тәуелділігі бар адамдарға көмектесу үшін күш біріктіреді.

Нашақорлықты емдеу үшін ынтымақтастықты дамыту саласындағы үкіметтік емес ұйымдардың өзара әрекеттестігі тақырыбын зерттеу мәселелігі – ҰЕҰ-ның топтаспағандығы мен әртектілігі, ресурстардың шектелуі, мемлекеттік органдармен үйлестірудің болмауы, іс-әрекеттердің тиімсіздігі немесе шектелуі, сондай-ақ мәдени және құқықтық мәселелер аспектілерін қамтиды.

А. Кенжетәева және А. Алиева Қазақстандағы үкіметтік емес ұйымдар жұмысының тиімділігін зерттеді және оны жақсартудың бірнеше тәсілін ұсынды, мысалы, басқарушылық және кәсіптік құзыреттіліктерді дамыту арқылы (Kenzhetayeva және Aliyeva, 2022). В. Суонн және өзгелер апиынға тәуелділікке ден қоюмен айналысатын ұйымдардың болуы, есірткіге тәуелділікті емдеу мүмкіндіктері туралы мәліметтерді жинай отырып, кросс-секциялық зерттеу жүргізді және апиынға тәуелділікке ден қою мәнмәтініндегі ұйымаралық ынтымақтастық апиындық бұзылысты емдеудің едәуір мүмкіндігімен айтарлықтай байланысты екенін анықтады (Swann және т.б., 2022). Д. Хиу және оның әріптестері нашақорлықтың негізгі себептері кедейлік, әлеуметтік теңсіздік және әскери қақтығыстарға байланысты деп санайды. Бұл проблемамен күресу үшін

олар заңнамалық шараларды ұсынады, тәуелділігі бар адамдарға көмек пен дәрі-дәрмекпен қамтамасыз етеді, нашақорлық туралы білім мен хабардарлықты арттырады және қоғамның осы күреске қатысуының маңыздылығын атап көрсетеді (Ніев және т.б., 2021). Д. Черниенконың зерттеуі үкіметтік емес ұйымдардың жұмысындағы қайырымдылыққа арналған. Мақалада еріктілерді тарту және қайырымдылық шараларын ұйымдастыру тәжірибесі, сондай-ақ мұқтаж адамдарға көмектесу сияқты еріктілердің әртүрлі түрлері қарастырылады (Chernienko, 2021). Р. Ван және Дж. Шин халықаралық денсаулық сақтау ұйымдары арасындағы одақтардың қалай құрылып, ыдырайтынын зерттеді. Олар осындай ұйымдар арасындағы байланыстар туралы мәліметтерге сүйеніп, олардың арасындағы ұқсастықтар мен олардың институционалдық күші маңызды рөл атқаратынын анықтады (Wang және Shin, 2023). К. Гафри және бірлескен авторлар мұсылман елдеріндегі есірткі тұтынушыларға зиянды азайту үшін медициналық көмек пен қызметтерге қол жеткізу мәселесіне назар аударды. Олар бұған діни, мәдени және әлеуметтік факторлар кедергі келтіретінін анықтады. Сонымен қатар, жұмыста қоғам мен ұйымдардың қолдауы, сондай-ақ мәдени ерекшеліктерді ескеретін қызметтердің болуы (Ghafri және т.б., 2023).

ҰЕҰ өзара әрекеттесуін зерттеуде авторлар ынтымақтастықта туындауы мүмкін қиындықтар мен кедергілерді анықтауға тырысты. Мақсат осы мәселелерді шешуге және ынтымақтастықты тиімдірек етуге көмектесетін жолдар мен стратегияларды табу болды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы Қазақстан Республикасында есірткіге тәуелді адамдарды емдеу және оңалту саласында қызмет атқаратын үкіметтік емес ұйымдардың өзара іс-қимыл модельдеріне кешенді талдау жүргізілуімен сипатталады. Жекелеген ұйымдардың немесе бағдарламалардың қызметін бағалауға бағытталған көптеген зерттеулерден айырмашылығы, бұл жұмыста ұйымаралық ынтымақтастық есірткіге тәуелді адамдарға көрсетілетін көмектің тиімділігін арттырудың дербес факторы ретінде қарастырылған.

Зерттеу барысында алғаш рет үкіметтік емес ұйымдардың қызметін ұйымдастырудың екі түрлі моделі – медициналық және әлеуметтік-оңалту бағыттары салыстырмалы түрде талданды. Бұл олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, сондай-ақ емдеудің тұрақты нәтижелеріне қол жеткізу мен тәуелді адамдардың қоғамға әлеуметтік интеграциялануының негізгі шарттарын айқындауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар ұйымдар арасындағы ынтымақтастыққа әсер ететін институционалдық, қаржылық, ұйымдастырушылық, әлеуметтік-мәдени және нормативтік-құқықтық факторларды қамтитын факторлар жіктелесінің әзірленуі де зерттеудің ғылыми жаңалығы болып табылады.

Зерттеудің маңызды нәтижелерінің бірі – салааралық өзара іс-қимылдың бірыңғай моделі шеңберінде медициналық емдеу мен әлеуметтік-оңалту сүйемелдеуін интеграциялау қажеттілігінің негізделуі. Жекелеген тәсілдерді оқшау түрде қолдану көмектің тиімділігін шектейтіні, ал әртүрлі ұйымдардың күш-жігерін үйлестіру есірткіге тәуелділіктен арылған адамдардың қайталану қаупін төмендетуге және олардың әлеуметтік бейімделу деңгейін арттыруға ықпал ететіні дәлелденді.

Алынған нәтижелердің практикалық маңыздылығы әзірленген ұсынымдарды мемлекеттік есірткіге қарсы саясатты жетілдіруде, мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес сектор арасындағы әріптестік тетіктерін қалыптастыруда, сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы есірткіге тәуелді азаматтарды кешенді оңалту және әлеуметтік интеграциялау бағдарламаларын әзірлеуде пайдалану мүмкіндігімен айқындалады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу шеңберінде үкіметтік емес ұйымдардың өзара әрекеттестігі ерекшеліктерін талдауға бағдарланған сапалы әлеуметтік тәсіл қолданылған.

Зерттеудің эмпирикалық базасы мынаны қамтыды:

- ұйымдардың ашық және ішкі материалдарын талдау;
- стратегияларды, қызмет бағытын және іске асырылатын бағдарламаларды зерттеу;
- емдеу және оңалту тәсілдерін салыстыру.

Мәліметтерді талдау үшін салыстырмалы талдау, жүйелеу және сапалы интерпретациялау әдістері пайдаланылды.

Сонымен қатар жіктеу әдісінің көмегімен осы жұмыста ҰЕҰ-ның әртүрлі құрылымдық нұсқасы ажыратылды: оңалту орталықтары, волонтерлік топтар, алдын алу ұйымдары; қаржыландыру көздері: мемлекеттік қаражат, жекелеген қайырымдылықтар, гранттар, корпоративтік демеушілік, халықаралық

ұйымдардың қаражаты; нашақорлық мәселесін шешу тәсілдері: алдын алу, емдеу, оңалту, әлеуметтік қолдау; ұйымдардың қызмет деңгейі: жергілікті, ұлттық және халықаралық; қызмет саласы: білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау. ҮЕҰ арасында тәжірибе алмасу тәсілдері де жіктелді.

Ұйымдар қызметінің тиімділігін бағалау мынадай өлшемшарттар бойынша іске асырылды:

- қызмет бағыты (медициналық немесе әлеуметтік-оңалту);
- нәтижелердің тұрақтылығы (қысқамерзімді және ұзақмерзімді әсер);
- қызмет алушылардың әлеуметтік интеграция деңгейі;
- ұйымаралық өзара әрекеттестіктің болуы және дәрежесі.

Зерттеудің негізгі әдісі – кейс-стади әдісі, оның шеңберінде Қазақстанда есірткіге тәуелділерді емдеу және оңалту саласындағы қызметті іске асыратын екі үкіметтік емес ұйымның қызметіне салыстырмалы талдау жүргізілді.

Олардың қызметінің бағыттылығы, мақсаттары, стратегиялары, сондай-ақ тиімділікті бағалау өлшемшарттары егжей-тегжейлі зерделенді. ҮЕҰ басшылары анонимділік шартымен ақпаратқа қолжетімділікті ұсынды. Салыстыру әдісі арқылы 1-ҮЕҰ мен 2-ҮЕҰ-дан алынған ақпарат өзара салыстырылды, бұл қаралған екі ұйымда нашақорлықты емдеу тәсілдеріндегі айырмашылықты анықтауға мүмкіндік берді. Сонымен бірге салыстыру әдісі жұртшылықтың нашақорлықты стигматизациялау жағдайында және әлеумет пен жақын қарым-қатынас тарапынан психологиялық қолдау болған кезде есірткіге тәуелділікті емдеу нәтижелерін салыстыру үшін қолданылды. Аталған ұйымдардың қызметінің тиімділігіне баға берілді және кейбір бағдарламалардың азды-көпті табысты болуының себептері анықталды. Сонымен қатар әлеуметтік талдау нашақорлықтың таралуына әсер ететін әлеуметтік түрткіжайттарды, сондай-ақ есірткіге тәуелділер санының қысқаруына ықпал тигізетін түрткіжайттарды анықтауға мүмкіндік берді. Қаралған ҮЕҰ-лар арасындағы өзара әрекеттестік мәселесін зерттеу үшін жүйелі талдау әдісі қолданылды. Ынтымақтастық үдерісі перспективасының жағымсыз да, жағымды да құрамдас бөліктері ескерілді, атап айтқанда: мамандандыру мен сараптаманың әртүрлі түрі, қаржыландыру мәселелері, қолданыста бар әріптестіктер мен мүдделі тараптар, әлеуметтік және мәдени түрткіжайттар, саяси және заңнамалық шектеулер, өзара түсіністік, қатысымдылық және ақпарат алмасу, ынтымақтастық және оқуға деген даярлық. Осылайша, ҮЕҰ арасындағы өзара іс-қимылға әсер ететін түрткіжайттар сипатталды. Зерттеу барысында алынған ақпараттың логикалық қорытындысы негізінде ҮЕҰ арасындағы өзара іс-қимыл түрін сипаттау үшін логикалық талдау қолданылды.

Нәтижелер

Нашақорлықты емдеудегі ҮЕҰ ынтымақтастығын теориялық зерттеу

Нашақорлық мәселелерімен айналысатын үкіметтік емес ұйымдар мемлекетке тәуелсіз жұмыс істейді. Оларды азаматтар немесе қауымдастықтар жасайды және бұл ұйымдар құрылымы мен міндеттері бойынша әр түрлі болуы мүмкін.

Қазақстанда нашақорлықты емдеуге байланысты ҮЕҰ олардың қандай проблемаларға тап болғанына байланысты әр түрлі болады. Қазір тәуелділікті емдеу және қалпына келтіру қызметтерін ұсынатын оңалту орталықтары бар. Әртүрлі жолдармен көмектесетін еріктілер топтары бар-мысалы, нашақорлық туралы хабарлау, профилактикалық шаралар жүргізу және адамдарды оңалтуға қолдау көрсету. Сонымен қатар, профилактикамен айналысатын, дәрістер, тренингтер, семинарлар, спорттық және мәдени іс-шаралар өткізетін ұйымдар бар. Олар отбасылармен бірге жұмыс істейді, оларға тәуелділіктің дамуына жол бермейтін дағдыларды үйренуге көмектеседі.

Бұл ҮЕҰ мақсаттарына нашақорлықтан зардап шегетін адамдарға қолдау көрсету, оларды оңалтуға және емдеуден кейін бейімделуге көмектесу кіреді. Тағы бір міндет – нашақорлық қаупі туралы хабардарлықты арттыру және оның таралуын болдырмауға тырысу. Сонымен қатар, олар жаңа емдеу әдістерін әзірлейді және енгізеді. Үкіметтік емес ұйымдардың ынтымақтастықты жақсарту және нашақорлықпен күресудің тиімді жолдарын жасау үшін басқа ұйымдармен – мемлекеттік, медициналық және қоғамдық ұйымдармен тәжірибе және білім алмасуы маңызды.

Қазақстанда үкіметтік емес ұйымдар нашақорлық проблемасына әртүрлі жолдармен қарайды. Әдетте есірткіге тәуелділердің санын азайтуға көмектесетін әдістердің бірі – алдын алу. Оның көмегімен

ҮЕҰ есірткіні қолданудың алдын алуға тырысады, әсіресе жастар мен қауіпті адамдар арасында. Бұл білім беру бағдарламаларын жүргізу, есірткінің зияны туралы хабардарлықты арттыру, сондай-ақ отбасылық және қауымдастық байланыстарын нығайтуға көмектесетін оқиғаларды ұйымдастыру болуы мүмкін. Емдеу туралы айтатын болсақ, ҮЕҰ медициналық көмектен терапияға дейін психологиялық қолдауға дейін әртүрлі қызметтерді ұсынады. Кейбір ұйымдар алмастыру терапиясы, мінез-құлық терапиясы немесе топтық әрекеттер сияқты белгілі бір емдеу әдістеріне назар аударуы мүмкін. Оңалту әдісі емдеуден кейін көптеген адамдарға есірткіге қайта оралмас үшін қосымша қолдау қажет екенін ескереді. Ол үшін ҮЕҰ жұмыс пен баспана іздеуге көмектеседі, кеңестер мен басқа да қолдау түрлерін ұсынады. Мұның бәрі адамдардың қалыпты өмірге оралуына ықпал етеді. Әлеуметтік қолдау – ҮЕҰ жұмысының тағы бір маңызды бөлігі. Олар заңды мәселелерге көмектесе алады, тамақтану мен киіммен қамтамасыз ете алады, денсаулыққа кеңес береді және адамдарға есірткіге байланысты мәселелерді шешуге көмектесетін басқа да көмек көрсете алады.

Нақты әдістер мен тәсілдер аймаққа және ұйымның міндеттеріне байланысты. Нашақорлықпен ауыратын адамдарға көмектесетін үкіметтік емес ұйымдар жергілікті деңгейден халықаралық деңгейге дейін әртүрлі деңгейде жұмыс істейді. Осыған байланысты олардың қызметінің сипаты мен құрылымы өзгереді (Ceasay, 2020). Мұндай ұйымдар тәуелділіктен зардап шегетіндерді қолдау үшін әртүрлі бағыттармен айналысады. Мысалы, олар мектеп оқушыларына есірткіні қолданудың алдын алу үшін білім беру бағдарламаларын жүргізеді. Сондай-ақ, ата-аналарға, мұғалімдерге және басқа ересектерге арналған тренингтер мен семинарлар ұйымдастырыңыз (Alejo, 2020), оларға мәселені және оның алдын алу жолдарын жақсы түсінуге көмектеседі. Денсаулық сақтау саласында ҮЕҰ салауатты өмір салты бойынша кеңес береді және есірткіден бас тартқысы келетіндерге көмектеседі. Олар медициналық көмек пен емдеуді ұйымдастырады және оңалту кезінде адамдарға қолдау көрсетеді. Әлеуметтік қолдау саласында мұндай ұйымдар тұрғын үйге, тамаққа, медициналық қызметке, жұмысқа және басқа да әлеуметтік қызметтерге қол жеткізуге көмектеседі. Сонымен қатар, олар бұрынғы тәуелділерге әлеуметтік бейімделуге және қайталану қаупін азайту үшін жаңа әрекеттерді іздеуге көмектеседі.

ҮЕҰ-ны қаржыландыру әр түрлі көздерден келеді-мемлекеттік бюджеттер, жеке қайырымдылықтар, гранттар, компаниялардың демеушілігі, сондай-ақ халықаралық қорлар (Pue, 2020). Қазақстанда осы нұсқалардың барлығы қолданылады. Мемлекет ақшаны субсидиялар, гранттар немесе келісімшарттар арқылы бөледі, олар бір реттік немесе тұрақты болуы мүмкін және бюджеттің едәуір бөлігін құрайды. Жеке қайырымдылыққа жеке адамдардың жарналары, алымдар және ұйым мүшелерінің жеке жарналары кіреді. Олар ҮЕҰ-ға еркін және икемді жұмыс істеуге мүмкіндік береді (Appе және Oгeg, 2020). Қорлар мен халықаралық құрылымдарды бөлетін гранттар, әдетте, нақты шарттар мен мерзімдерге байланысты. Корпоративтік демеушілік – компаниялар ҮЕҰ бағдарламаларын қолдайтын тағы бір қаржыландыру көзі. Ақшадан басқа, бұл ұйымдардың тиімді жұмыс істеуіне және тезірек дамуына көмектесетін ресурстар мен сараптамаға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Нашақорлықты емдеуге арналған ҮЕҰ ынтымақтастығын зерттеу

Осы зерттеуге қатысқан екі қазақстандық ұйым өз жұмысын іске асыру үшін түрлі әдісті қолданды: 1-ҮЕҰ консультациялар мен медициналық қызметтер көрсетті, сонымен бірге салауатты өмір салтын насихаттау бойынша науқандар жүргізді, ал 2-ҮЕҰ бұрын есірткіге тәуелді болғандарға әлеуметтенуге және психологиялық қолдау көрсетті, қоғамдық іс-шаралар мен әлеуметтік бағдарламаларды ұйымдастырумен айналысты.

1-кестеде келтірілген ақпарат зерттеудің эмпирикалық бөлімінің нәтижелерін суреттейді, нашақорлық мәселесін шешуде әртүрлі әдістерді қолданатын Қазақстаннан келген екі ҮЕҰ жұмысындағы айырмашылықтарды көрсетеді және бұл ҮЕҰ қаншалықты әртүрлі болуы мүмкін екенін көрсетеді.

1-кесте. Нашақорларға көмектесетін ҮЕҰ жағдайларын салыстыру

	1-ҮЕҰ	2-ҮЕҰ
Мақсаты	Нашақорларға медициналық көмек және емдеу	Әлеуметтік оңалту және нашақорларды қоғамға біріктіру
Стратегия	1. Есірткіге тәуелділерге медициналық консультациялар мен тексерулерді ұйымдастыру және жүргізу; 2. Есірткіден бас тарту белгілерін жеңілдету үшін дәрі-дәрмектермен қамтамасыз ету; 3. Есірткіге тәуелділерге психологиялық көмек; 4. Есірткіге тәуелділер мен олардың туыстары үшін сабақтар мен тренингтер өткізу; 5. Есірткіге тәуелділерге жан-жақты көмек көрсету үшін медициналық мекемелермен және мамандармен ынтымақтастық	1. Есірткіге тәуелділерді әлеуметтік бейімдеу үшін топтық сабақтар, тренингтер мен курстар ұйымдастыру; 2. Есірткіге тәуелділерді кәсіптік бағдарлауға және жұмысқа орналастыруға бағытталған қызметті жүзеге асыру; 3. Есірткіге тәуелділік мәселесіне және осы мәселеге байланысты таптаурындарға назар аударуға бағытталған қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру; 4. Есірткіге тәуелділерді қоғамға интеграциялау үшін жұмыс берушілермен және қоғамдық ұйымдармен ынтымақтастық жасау; 5. Есірткіге тәуелділер мен олардың туыстарына психологиялық қолдау және кеңес беру.
Тиімділік	Медициналық препараттарды қолдануға негізделген қысқамерзімді нәтижелер. Курс аяқталғаннан кейін пациенттерге психологиялық және әлеуметтік қолдау көрсетілмейді, бұл есірткі заттарын қайта қабылдауға әкеп соқтыруы мүмкін.	Ұзақмерзімді ремиссия мәнмәтінінде барынша тұрақты нәтиже көрсетілген, алайда бұл тәсіл есірткі заттарына физикалық тәуелділігі бар адамдармен жұмыс істеуде тиімді емес.

Дереккөз: автормен құрастырылған.

Қарастырылған ұйымдардың мақсаттары, стратегиялары мен тиімділігі 1-ҮЕҰ мен 2-ҮЕҰ арасындағы ынтымақтастықты қиындататын факторларды анықтауға көмектесті. Бұл оларға қатысты:

- нашақорларды емдеу мен әлеуметтік оңалтудың әртүрлі мамандандырулары мен тәсілдері, бұл жұмыс әдістерінде келіспеушіліктерге әкеледі;
- қаражат пен ресурстар үшін бәсекелестік туындайтын әртүрлі қаржыландыру көздері;
- 1-ҮЕҰ немесе 2-ҮЕҰ қолдайтын серіктестер мен мүдделі тараптар, бұл олардың стратегиялары мен басымдықтарына әсер етеді;
- қызметтерге сұранысқа және бірлесіп жұмыс істеу мүмкіндігіне әсер ететін қоғамның нашақорлыққа қатынасы және емдеу әдістері сияқты әлеуметтік және мәдени ерекшеліктер;
- ұйымдардың ынтымақтастығын шектейтін немесе оған ықпал ететін саяси және заңнамалық негіздер.

Талдау қорытындысы бойынша және Қазақстанда нашақорлықты емдеудің тиімділігін арттыру үшін 1-ҮЕҰ мен 2-ҮЕҰ арасында тәжірибе алмасуды осылай ұйымдастырған жөн:

- конференциялар, семинарлар мен вебинарлар, онда екі ұйым да білім мен тәжірибемен бөлісе алады;
- басқа ҮЕҰ немесе мемлекеттік құрылымдар өткізетін халықаралық форумдарға қатысу;
- әріптестеріне жұмыс әдістерін көрсету және емдеу мен әлеуметтік бейімделудің жаңа тәсілдерімен таныстыру үшін өзара сапарлар мен тағылымдамалар;
- жобалар мен бағдарламалар бойынша бірлескен жұмыс, мысалы, белгілі бір аймақтарда емдеу қызметтерін ұсыну;
- жалпы топтарда да, тар тақырыптарда да тәжірибе алмасуға және мәселелерді шешуді талқылауға

болатын онлайн қауымдастықтар арқылы байланыс;

- ынтымақтастық тәжірибесін басқа ұйымдар мен кең аудиторияға қол жетімді ету үшін есептерді, зерттеулер мен нұсқаулықтарды жариялау және тарату;

- білім мен тәжірибе алмасуға болатын басқа ҰЕҰ немесе мемлекеттік мекемелер ұйымдастыратын дөңгелек үстелдер мен форумдар сияқты қоғамдық іс-шараларға қатысу.

ҰЕҰ-ның жақсы өзара әрекеттесуіне ықпал ететін факторлар:

- ортақ құндылықтарға негізделген өзара құрмет пен түсіністік;

- нашақорлардың қажеттіліктері мен проблемаларын жақсы түсіну үшін ақпарат алмасу;

- тәуелділігі бар адамдарға көмектесуге бағытталған бірлескен жұмыс және іс-шаралар;

- мемлекеттік және медициналық құрылымдар сияқты басқа ұйымдармен өзара әрекеттесу;

- бірлескен жұмысты үйренуге және жақсартуға дайын болу.

Ынтымақтастықтың оң нәтижелері күш біріктіруді, жаңа ресурстарға қол жеткізуді, жаңа бағдарламалар құруды және ҰЕҰ-ға деген сенімділікті арттыруды қамтуы мүмкін. Теріс жақтары бәсекелестіктің өсуіне, ресурстар үшін күреске және есірткіге тәуелділерге көмек көрсету сапасына әсер ететін келіспеушіліктерге байланысты болуы мүмкін.

Нашақорлықты емдеу жөніндегі ынтымақтастықты дамыту саласындағы үкіметтік емес ұйымдар арасындағы өзара іс-қимыл нашақорлықпен және оның салдарымен күресуге бағытталған бірлескен жобалар мен бағдарламалар арқылы жүзеге асырылуға тиіс. Мұндай іс-шараларға нашақорлық туралы ақпараттық-ағарту кампанияларын ұйымдастыру, оңалту орталықтарын құру, нашақорларды қалпына келтіру үшін қолдау топтарын құру және т.б. кіруі мүмкін. Өзара іс-қимылдың тиімді болуының тағы бір тәсілі-нашақорлық мәселелерімен айналысатын барлық осындай ұйымдардың тиімділігін арттыру мақсатында әртүрлі үкіметтік емес ұйымдар арасында тәжірибе және ақпарат алмасу. Желідегі жұмыстың көмегімен ҰЕҰ-лар желілік құрылымдар шеңберінде өз күш-жігерін біріктіре алады, мысалы, әртүрлі ҰЕҰ арасында ақпарат алмасуды және іс-қимылдарды үйлестіруді қамтамасыз ететін үйлестіру орталықтарын құру, ал мемлекеттік органдар мен халықаралық ұйымдарға бағытталған нашақорлық мәселелерін лоббилеу – оларды шешу бойынша шаралар қабылдауға жәрдемдеседі. Осы әдіс заңнамадағы өзгерістерге лоббизм жасауды, саяси қайраткерлермен және мемлекеттік органдармен байланыс орнату арқылы жобалар мен бағдарламаларды қаржыландыруды сұрауды, бұқаралық ақпарат құралдарында ашық пікірталастарды, басқа ҰЕҰ-мен ынтымақтастықты, сондай-ақ есірткіге тәуелділерге жәрдем көрсету қызметін қолдайтын үкіметтік және жеке ұйымдардан гранттар мен қаржыландырудың басқа түрлерін сұратуды қамтуы мүмкін.

Қорытынды

Зерттеу барысында әртүрлі үкіметтік емес ұйымдардың стратегиялары мен тактикасы олардың мақсаттарына байланысты екендігі анықталды. Біреуі нашақорларға медициналық көмек пен емдеуге, ал екіншісі әлеуметтік оңалтуға және адамдарды қоғамға қайтаруға назар аударды. Сонымен қатар, олардың тиімділігін бағалау критерийлері де әртүрлі болды: бірінші ұйым көмек алғандардың санына назар аударды, ал екіншісі ұзақ мерзімді нәтижелерге – бұрынғы нашақорларды сәтті оңалту мен бейімдеуге назар аударды.

Жұмыс барысында тәсілдердегі айырмашылықтарға байланысты осы ұйымдар арасында бірлесіп жұмыс істеуге ықтимал кедергілер анықталды. ҰЕҰ-ның есірткіге тәуелділікті емдеу және оңалту саласындағы табысты өзара іс-қимылы жақсы үйлестіруді және ақпарат алмасуды қажет етеді деген қорытындыға келді. Бұл олардың жалпы тиімділігін арттырып, тәуелділіктен зардап шегетін адамдардың өмір сүру жағдайларын жақсартып алады. Сонымен қатар, мемлекеттің рөлі маңызды – билік органдары бұрынғы нашақорларға қатысты стигманы азайтуға көмектесетін бағдарламаларға қатысуы, құруы және енгізуі қажет. Қоғамда нашақорлық жеке әлсіздік емес, медициналық мәселе екенін түсінген жөн. Тағы бір қиындық – қаржыландыру, өйткені ұйымның гранттары мен қайырымдылықтары үшін күресте ынтымақтастықтан бас тартуы мүмкін.

Бұл тақырыпты одан әрі зерттеу мемлекеттік ақпараттық, кадрлық, құқықтық және қаржылық ресурстарды жұмысқа қалай тартуға болатынына жақсы көңіл бөледі. Бұл нашақорлықпен күресті тиімдірек етуге және зардап шеккендердің өмір сүру сапасын жақсартуға көмектеседі.

Авторлардың қосқан үлесі

М. Санатқанұлы – мақала тұжырымдамасын әзірлеуге үлес қосты, ғылыми әдебиеттермен жұмыс жасады, алынған нәтижелерді түсіндірді, сондай-ақ мақала мәтінін дайындап, пысықтады.

Н.О. Байгабылов – зерттеу мақсатын айқындады, мақаланың құрылымын ұсынды, мәтінге редакциялық түзетулер енгізді және мақаланың түпкілікті нұсқасын бекітті.

С.Б. Тағаева – зерттеу әдіснамасын нақтылады, алынған нәтижелерді талқылауға үлес қосты, мақаланың ғылыми мазмұнын толықтырды және мәтінді редакциялады.

Әдебиеттер тізімі

1. Alejo, A. (2020). Global citizenship education: The case of Equipo Pueblo's Citizen Diplomacy Program in Mexico. *Education, Citizenship and Social Justice*, 15(2), pp. 181-193. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1746197919833381>
2. Appe, S., Oreg, A. (2020). Philanthropic Entrepreneurs Who Give Overseas: An Exploratory Study of International Giving Through Grassroots Organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 49(3), pp. 502-522. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0899764019878785>
3. Ceasay, L. (2020). Exploring the Influence of NGOs in Corporate Sustainability Adoption: Institutional-Legitimacy Perspective. *Jindal Journal of Business Research*, 9(2), pp. 135-147. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2278682120968969>
4. Chernienko, D. (2021). Volunteering and charity in the activities of non-governmental organizations (for example "Rada of Ukrainians of Kazakhstan"). *BULLETIN Series of «Sociological and Political sciences»*. 70(2), pp. 52-57. Available at: <https://bulletin-socpolit.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/145>
5. Ghafri, Q., et al. (2023). Barriers and Facilitators to Accessing Inpatient and Community Substance Use Treatment and Harm Reduction Services for People Who Use Drugs in the Muslim Communities: A Systematic Narrative Review of Studies on the Experiences of People Who Receive Services and Service Providers. *Drug and Alcohol Dependence*, 244(6), 109790. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0376871623000285?via%3Dihub>
6. Hieu, D., et al. (2021). Facing drug addiction: Vietnam's struggle with opioids. *Drug Science, Policy and Law*, 7. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20503245211034934>
7. Kenzhetayeva A., Aliyeva, A. (2022). Improving the effectiveness of non-governmental organizations. *Scientific Collection «InterConf+»*, 25(125), pp. 35-42. Available at: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/1321>
8. Pue, K. (2020). Selling Out? A Cross-National Exploration of Nonprofit Retail Operations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 49(3), pp. 653-669. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0899764019877246>
9. Swann, W., et al. (2022). Association Between Interorganizational Collaboration in Opioid Response and Treatment Capacity for Opioid Use Disorder in Counties of Five States: A Cross-Sectional Study. *Substance Abuse: Research and Treatment*, 16. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/11782218221111949>
10. Wang, R., Shin, J. (2023). Determinants of Alliance Formation and Dissolution Among International Health Organizations: The Influence of Homophily and Institutional Power in Affinity Communication Networks. *Management Communication Quarterly*. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/08933189231156126>

Н.О. Байгабылов¹, М. Санатқанұлы², С.Б. Тағаева³

^{1,3}Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Республика Казахстан

²Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлан,
Павлодар, Республика Казахстан

МОДЕЛИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ОБЛАСТИ ЛЕЧЕНИЯ И РЕАБИЛИТАЦИИ НАРКОТИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТИ

Аннотация. В настоящей статье рассматриваются особенности взаимодействия неправительственных организаций в сфере лечения и реабилитации наркозависимых в Республике Казахстан. Актуальность исследования обусловлена необходимостью повышения эффективности мер по борьбе с наркозависимостью за счет развития межорганизационного сотрудничества. Целью исследования является выявление механизмов взаимодействия неправительственных организаций и оценка их влияния на результативность оказываемой помощи.

Методологической основой исследования выступает качественный социологический подход с использованием метода кейс-стади. В рамках исследования проведен сравнительный анализ деятельности двух неправительственных организаций, реализующих медицинский и социально-реабилитационный подходы к лечению наркозависимости. Оценка эффективности осуществлялась по критериям направленности деятельности, устойчивости результатов и уровня социальной интеграции.

В результате исследования выявлено, что медицинский подход обеспечивает краткосрочный эффект, однако характеризуется высоким риском рецидива, тогда как социально-реабилитационный подход способствует достижению более устойчивых результатов, но требует длительного времени и комплексной поддержки. Установлено, что отсутствие координации между организациями снижает общую эффективность их деятельности.

Научная новизна исследования заключается в систематизации форм взаимодействия неправительственных организаций и обосновании необходимости интеграции медицинского и социального подходов в рамках межорганизационного сотрудничества. Практическая значимость работы состоит в возможности использования предложенных рекомендаций при разработке программ борьбы с наркозависимостью в Казахстане.

Ключевые слова: неправительственные организации, наркозависимость, реабилитация, межорганизационное взаимодействие, социальная интеграция, лечение зависимости, кейс-стади.

N.O. Baigabylov¹, M. Sanatkanuly², S.B. Tagayeva³

^{1,3}*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan*

²*Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan*

MODELS OF INTERACTION BETWEEN NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE FIELD OF TREATMENT AND REHABILITATION OF DRUG ADDICTION

Abstract. This article examines the interactions between non-governmental organizations in the treatment and rehabilitation of drug addicts in the Republic of Kazakhstan. The relevance of the study stems from the need to improve the effectiveness of drug addiction treatment through the development of interorganizational collaboration. The aim of the study is to identify mechanisms of interaction between non-governmental organizations and assess their impact on the effectiveness of the assistance provided.

The methodological basis of the study is a qualitative sociological approach using case studies. The study conducted a comparative analysis of the activities of two non-governmental organizations implementing medical and social rehabilitation approaches to drug addiction treatment. Effectiveness was assessed based on the criteria of focus of activity, sustainability of results, and level of social integration.

The study revealed that the medical approach provides short-term results but is characterized by a high risk of relapse, while the social rehabilitation approach promotes more sustainable results but requires a long-term period and comprehensive support. It was also established that a lack of coordination between organizations reduces the overall effectiveness of their activities. The scientific novelty of this study lies in its systematization of

the forms of interaction between non-governmental organizations and its substantiation of the need to integrate medical and social approaches within inter-organizational collaboration. The practical significance of this work lies in the potential application of the proposed recommendations in developing drug addiction treatment programs in Kazakhstan.

Keywords: non-governmental organizations, drug addiction, rehabilitation, inter-organizational collaboration, social integration, addiction treatment, case study.

References

1. Alejo, A. (2020). Global citizenship education: The case of Equipo Pueblo's Citizen Diplomacy Program in Mexico. *Education, Citizenship and Social Justice*, 15(2), pp. 181-193. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1746197919833381>
2. Appe, S., Oreg, A. (2020). Philanthropic Entrepreneurs Who Give Overseas: An Exploratory Study of International Giving Through Grassroots Organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 49(3), pp. 502-522. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0899764019878785>
3. Ceesay, L. (2020). Exploring the Influence of NGOs in Corporate Sustainability Adoption: Institutional-Legitimacy Perspective. *Jindal Journal of Business Research*, 9(2), pp. 135-147. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2278682120968969>
4. Chernienko, D. (2021). Volunteering and charity in the activities of non-governmental organizations (for example "Rada of Ukrainians of Kazakhstan"). *BULLETIN Series of «Sociological and Political sciences»*. 70(2), pp. 52-57. Available at: <https://bulletin-socpolit.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/145>
5. Ghafri, Q., et al. (2023). Barriers and Facilitators to Accessing Inpatient and Community Substance Use Treatment and Harm Reduction Services for People Who Use Drugs in the Muslim Communities: A Systematic Narrative Review of Studies on the Experiences of People Who Receive Services and Service Providers. *Drug and Alcohol Dependence*, 244(6), 109790. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0376871623000285?via%3Dihub>
6. Hieu, D., et al. (2021). Facing drug addiction: Vietnam's struggle with opioids. *Drug Science, Policy and Law*, 7. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20503245211034934>
7. Kenzhetayeva A., Aliyeva, A. (2022). Improving the effectiveness of non-governmental organizations. *Scientific Collection «InterConf+»*, 25(125), pp. 35-42. Available at: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/1321>
8. Pue, K. (2020). Selling Out? A Cross-National Exploration of Nonprofit Retail Operations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 49(3), pp. 653-669. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0899764019877246>
9. Swann, W., et al. (2022). Association Between Interorganizational Collaboration in Opioid Response and Treatment Capacity for Opioid Use Disorder in Counties of Five States: A Cross-Sectional Study. *Substance Abuse: Research and Treatment*, 16. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/11782218221111949>
10. Wang, R., Shin, J. (2023). Determinants of Alliance Formation and Dissolution Among International Health Organizations: The Influence of Homophily and Institutional Power in Affinity Communication Networks. *Management Communication Quarterly*. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/08933189231156126>

Авторлар туралы мәлімет

М. Санатқанұлы – хат-хабар авторы, докторант, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан

Н.О. Байгабылов – PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Әлеуметтану кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Астана, Қазақстан

С.Б. Тағаева – ә.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Әлеуметтану кафедрасының доценті, Астана, Қазақстан

Сведения об авторах

М. Санатқанұлы – автор для корреспонденции, докторант, Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, Павлодар, Казахстан

Н.О. Байгабылов – доктор PhD, ассоциированный профессор кафедры социологии Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

С.Б. Тагаева – к.с.н., доцент кафедры социологии Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Information about authors

М. Sanatkanuly – corresponding author, doctoral student, Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan

N.O. Baigabylov – PhD, Associate Professor, Department of Sociology, L.N. Gumilyov Eurasian National University

S.B. Tagaeva – Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor of the Department of Sociology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan